

bar, / que dormís, o-n fezés semblan, / per qu'ieu l'embless un dous baizar, / pus no valh tan qu'ieu lo-lh deman: / per Dieu, dona, pauc *esplecham* d'amor! / vai-se-n lo temps, e perdem lo melhor!», Ventadorn (*Quant l'erba fresca*, 45). És 'gaudir',⁵ però també és 'collir els fruits d'amor', i així tot es retroba en la cúspide del temple. Altrament en occità la família del mot estava encara més descabdellada.

Als Pirineus bigordans hi ha encara accs. ben pròximes a la bàsica catalana, si bé allà aplicada, com escau a la vida del país, més aviat als productes ramaders que als conreus, a la mantega i al formatge de la llet del bestiar: «l'espleyt, qu'ey lou boudé e lou hourmatye hayt per lous mayouraus cada die ou, de dus en dus dies, sub<r>an qu'ayen lèyt» (Camelat,¹⁰ *Beline*, 56). I hi ha un femení *espleita*, -echa, «droit d'exploitation, droit d'usage; emploi; redevance», que veiem també a l'Edat Mitjana en el gascò pirinenc: «d'aqueg los sosmés deu dit loc an l'espleyte e servitut», a. 1445 (en el *Cartulari* B d'Ossau, p. 242), i, a les portes de la nostra V. d'Aran, ja en la Gran Carta de Sant Gaudens, en l'any 1203: «los homes de St. Gaudens an *spleita* de païsser los bestiars e d'erba segar --- en la honor de Landorta», junt amb el verb *espleitar*: «las augues e-ls boscz del senhor deuen *spleytar* los homes de St. Gaudens» (p. 46). I allà no era solament el verb *EXPLICARE* el que formà aquesta mena de derivat sinó també el seu primitiu *PLICARE*; també el nostre *PLETA* ve de *PLĪCĪTA*, i en oc. ant. trobem el seu germà *plecha*, *pleita*, «cercle d'un tonneau, cerceau; bande, bandeau; sorte d'armoire au linge», aran. *pletêra* 'rascle per replegar l'herba' (*PLICITORIA* o *APPLICITORIA*), *repleterà* «aplegar amb la *pletêra*».

Del fr. *exploit*, fr. ant. *exploit*, amb el verb *exploiter*, ja no caldrà que donem detalls; veg. *REW*, 3053; *FEW* III, 311-2.

DERIV.: *Espletar* [1114, en un doc. original, copiat també en el *Cart.* de Sant Cugat]: «et *expectemus* illum et abeamus ipsum fructum» (III, p. 29). Es tracta doncs d'exploració agrícola, igualment: «no-ls redé lo safranar, ans l'à *espletat* 5 o 6 ans», 1295, Camarasa (CaCandi, *MiscHiCat.* II, 183); tot seguit vénen, però, també les utilitzacions de tota mena: «no és, doncs, ànima mia, lo teu repòs en aquestes coses caïbles, en les quals tu l'has cercat e demanat follament e vana; leixa, doncs, açò, e demana ço que per tu deu ésser demanat: demana-ho cuitadament, car lo temps és fort breu, e lo passat has mal despès e *expletat*», B. Oliver (*Excitatori*, 103); un prevere reptat un cavaller: «vós malvadament avèts la cavalaria *asplatade*», Reixac (*Questa*, 41.20); «çpenseu que lo dejuni axí sia pocha cosa? E veus ací en què us deveu *espletar* en est temps» 'esmerçar', StVicentF (*Quar.*, 24.121); «noranta-cinc / o cent anys tinc, / dels quals cinquanta / o los xexanta / dels meus millòs, / penes, dolòs, / m'han *espletat*», JRoig (*Spill*, 15727), 'explotar, fruit', v. 8599.

Sovint en participi passiu, per 'usat, gastat': «venc quasi nua / --- / duya, sens pus, / sobre la pell, /

un mandil vell, / antic, *spletat* / ---» (v. 13185), o bé com a reflexiu: «son beguinatge, / e beatatge, / en mal finaren / e *s'espletaren*: / car, quan fon vella / --- / fon alcavota / --- / fon acusada, sentenciada / ---», «si vos volreu / yo l'alletàs / e que-m guastàs / aquest mon cos, / e senta plòs / tota la nit: / e cague-l lit, / pix als costats— / si tal pensats / e-u acordau, / a mi no-m plau: / puyss sou potent, / siau content / que yo us parixca; / mas que us servixca, / los fills allete, / e que *m'esplete*... / no-u farà Déu!» (id., 4198, 5130). «La mia mort yo tindrè per ben *spletada* amant e defenent l'orde de cavalleria», JoMartorell (Ag. I, 113).

L'ús d'aquest verb ha anat decaient molt després de l'Edat Mitj. en la llengua viva, fins a quedar limitat a algunes comarques apartades. L'olotí M Vayreda l'usa, però, en el sentit d'«estar madur per a la collita»: «entrar ab els remats a sac en els conreus de don Eudalt, allavors a punt d'*espletar*» (*Sang Nova* IV, vi, 286).

Una de les accepcions més útils i més susceptibles de reviscolament és la del Maestrat (que permet substituir el cast. *esquilmar*, fr. *exploiter*, en la seva forma mal acatalanada *explotar*): «*espletar*: empobrir la terra les plantes, o les males herbes, desustanciar-la. Fer produir la terra ab bon conreu», maestr., «abusar del treball o ignorància d'altri», maestr. i Morella (GaGirona, *Voc.*, 303), però en el seu poema *Seidia* el veiem amb el valor de 'esclatar', 'manifestar-se sobtadament': «Blasco --- la memòria venint-li de son fill, / ja *espleta* de corage, d'intens deler de vindre / en brega ab tots los moros ---» (*Seidia*, v. 54), ço que correspon a l'acc. 8 i també a la 7, la 6, la 5; cf. Escrig 1851 i d'ací passà al murcià (Ga. Soriano). El mot sobrevisiu també així en alguna altra comarca valenciana: *espletar-se* a Monòver 'escarrassar-se' (*Canyissaes*, p. 104).

En d'altres d'extremes: «*espleitar*: empobrir la terra fent-li produhir molt sense adobar-la o femar-la», Vall d'Ager (Porcicles, *Ager*, p. 36). A Benasc el trobem en docs. dels Ss. xv-xvi: «las qüestions que dicha villa tenia con el lugar de Eriste sobre el *espletar* o ampriivar de la montaña que parte la sierra del Mon», a. 1446, i com a variació del verb *herbatjar* en l'a. 1534 (docs. del *Lucero*, que vaig extractar a la C. de la Vila de Benasc, 1965); ha entrat molt més endins de l'Alt Aragó i des de molt antic: «dedit illo abbate --- per illas casas facere tota illa alod que habet Fanlo in Osieto, quod tenuisset et *expletasset* toto illo fructu quod exibat de illa alode x annos --- et isto placito expleto,² Fanlo quod recuperasset sua alod et ille tenuisset illa alod 13 annos et *expectasset* toto illo fructu», a. 1126 (*Cart.* de Fanlo, 116); *espleitar* i *espleitamiento* mj. S. XIII, *Vidal Mayor*, gloss.; «haya-des, tengades, posidades e *espleytedes* la dita vinya», a. 1495, de Coscojuela de Sobrarbe (*RFE* XVII, 245), «puedan goçar y *espleitar* com sus ganados grueso y menudos, y exeriquas verdaderas», doc. de 1578, copiat a l'aj. de Plan de Gistau (1965).

Variante de conjugació és *espletir-se* 'esclatar' (el sentit val. d'*espletar*, Escrig, 1851) en Ross.: «un gran rembolament s'ou. / I après, tot d'un cop les bromes *s'espleteixen*, / ruixats cauen, llucets enlluernants